ASOS JOURNAL

The Journal of Academic Social Science

Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi, Yıl: 8, Sayı: 105, Haziran 2020, s. 422-435

ISSN: 2148-2489 Doi Number: <http://dx.doi.org/10.29228/ASOS.43199>

Yayın Geliř Tarihi / Article Arrival Date
27.04.2020

Yayınlanma Tarihi / The Publication Date
29.06.2020

Merve AVCI

NEÜ, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Sosyal Bilgiler Eğitimi Doktora Öğrencisi
mrvavci11@gmail.com

MONDROS ATEŞKES ANTLAŞMASI'NIN TÜRK TARİHİ AÇISINDAN TARİHSEL ÖNEMİ ÜZERİNE BİR İNCELEME

Öz

Birinci Dünya Savaşı'nın İtilaf Devletleri tarafından kazanılmasının ardından, yıllardır Osmanlı toprakları üzerindeki emellerini gerçekleştirmek isteyen İtilaf güçleri için bir fırsat doğmuş oldu. Osmanlı Devleti'nin zayıflığı ve topraklarını koruyacak güçte olmaması Birinci Dünya Savaşı devam ederken, İtilaf Devletleri arasında gizli antlaşmaların yapılmasına neden olmuştur. Bu antlaşmalara göre Osmanlı Devleti iyice savunmasız görülerek, topraklarının paylaşılması hedeflenmiştir. Birinci Dünya Savaşı'nın sonunda yenilen devletlerle yapılan ateşkes ve barış antlaşmaları ile amaçlarını daha fazla gerçekleştirmek istemişlerdir. Özellikle Osmanlı Devleti ile imzalanan Mondros Ateşkes Antlaşması'nda yer alan ağır hükümler amaçlarını açıkça gözler önüne sermiştir. Osmanlı Devleti ile imzalanan ateşkes antlaşmasıyla Osmanlı Devleti parçalanmak istenmiş, her bir madde ile Osmanlı Devleti güçsüz bırakılmıştır. Mondros Ateşkes Antlaşması, bu çalışmada maddeleriyle birlikte ele alınmış, tarihsel önemine değinilmiştir.

Anahtar kelimeler: Mondros Ateşkes Antlaşması, Birinci Dünya Savaşı, Osmanlı Devleti.

A REVIEW OF THE HISTORICAL SIGNIFICANCE OF THE MONDROS ARMISTICE AGREEMENT IN TERMS OF TURKISH HISTORY

Abstract

After the First World War was won by the Allied Powers, there was an opportunity for the Allied Powers, who wanted to realize their ambitions on Ottoman lands for years. The weakness of the Ottoman Empire and the lack of strength to protect its territories led to secret treaties among the Allied Powers as the First World War continued. According to these treaties, the Ottoman State was considered vulnerable and its territory was intended to be shared. With the armistice and peace treaties with the defeated states at the end of the First World War, they wanted to achieve their goals further. In particular, the harsh terms in the Mondros Armistice Agreement signed with the Ottoman Empire clearly demonstrated their purpose. The Mondros Armistice Agreement which was signed with the Ottoman Empire, the Ottoman State was wanted to divide and the Ottoman State was left powerless with each article. The Mondros Armistice Agreement was discussed with its articles in this work and its historical significance was addressed.

Keywords: Mondros Armistice Agreement, First World War, Ottoman Empire.

Giriş

19. yüzyıldan itibaren giderek güç kaybeden Osmanlı Devleti hâkimiyet kurduğu tüm bölgelerde Avrupalı devletler tarafından kuşatılmış ve meydana gelen toprak kayıpları sonucunda uluslararası politik çevrede etkisini kaybetmiş, 17. yüzyıldan itibaren devlet mekanizmasında başlayan aksaklıklar Birinci Dünya Savaşı'na gelen süreçte en üst seviyeye çıkmıştı. Balkanların elden çıkması, Trablusgarp Savaşı, Doğu Anadolu'da Ermeni Devleti kurma çabaları, Arap vilayetlerinde baş gösteren ayrılıkçı faaliyetler, maliyenin bozulması şeklinde sıralanabilecek başlıca sorunlar Osmanlı Devleti'nin zor duruma düşmesine neden olmuştu (Bayramol, 2019: 100).

Osmanlı Devleti tüm bunlara rağmen coğrafyası ile stratejik savunma yeterliğine sahipti. Müttefiklerin de bunu çok iyi değerlendirdikleri bilinmekteydi. Bunu Irak ve Filistin'de savaşmak yerine Boğazları zorlama riskini göze almalarında görebiliriz. İngilizler, İstanbul'un da Ege-Marmara rotası sayesinde iki denizi birbirine bağlayan kontrol noktası olan Çanakkale Boğazı'nı deniz gücüyle aşabilecekleri düşüncesinde hataya düşmüşlerdi. Birinci Dünya Savaşı öncesinde Osmanlı Devleti'ni ittifakla kazanamayan İtilaf Devletleri gösterdikleri bu diplomatik hatalarını savaş başlayınca askeri bir hatayla telafi etmeye çabalamışlardı (Çınar, 2014: 43-44).

Osmanlı Devleti, Birinci Dünya Savaşı'nda Almanya'nın yanında yer almış, kaybettiği toprakları geri alma amacıyla savaşmıştı. Fakat birden fazla cephede savaşan ve yıpranmış askeri birliklere sahip Osmanlı ordusu, Çanakkale Cephesi'ndeki üstün başarısından başka kayda değer bir zafer kazanamamıştı. İtilaf güçleri savaşın bitimiyle birlikte, Osmanlı'nın da içinde bulunduğu İttifak güçleriyle ateşkes antlaşmaları imzalamıştı. Osmanlı Devleti ile 30 Ekim 1918'de imzalanan Mondros Ateşkes Antlaşması'ndaki maddelerde, Osmanlı Devleti'nin toprak bütünlüğünün parçalanmak istendiği görülmüştür.

Birinci Dünya Savaşı'nda Osmanlı Devleti

28 Haziran 1914'te Avusturya-Macaristan veliahdı Ferdinand'ın Saraybosna'da Princip isimli bir Sırp tarafından öldürülmesiyle Avrupa'da gerginlik artmış ve savaş kaçınılmaz olmuştur. Avusturya'nın Belgrad'ı bombardımanı ile Sırbistan savaşı başlarken, bu duruma kayıtsız kalmayan Rusya 31 Temmuz'da seferberlik ilan etti. Almanya için Bismarck döneminden beri iki cephede savaşa sürüklenme endişesi, siyasete yön veren önemli bir düşünceyken, Almanya Rusya'yı bu dönemde karşısına almakla iki cepheli bir savaşı başlatmış oldu. Almanya bu durumda Osmanlı Devleti'nin varlığından yararlanmak istemiş, Osmanlı Devleti de savaşı Almanya'nın kazanacağına inanarak Almanya'ya yakınlaşmıştı. Rusya'ya savaş ilanından bir gün sonra 2 Ağustos 1914'te Osmanlı Alman ittifak antlaşması imzalandı (Arıkan, 2016: 4-5).

Almanya'ya bağlı kalan Osmanlı Devleti'nin savaşa girmesi an meselesiydi. Ekim ayı başında Almanya'nın Marn mağlubiyetiyle (14 Eylül 1914) Rusların Galiçya'daki başarıları, Alman savaş planının dayandığı süratli sonuç alma ümidini söndürmüştü. Alman komuta heyeti savaşın sonucunu şüpheli görüyor, Yakın Doğu'da hızlı bir gelişim gereği duyuyordu. Osmanlı Devleti hemen savaşa girmediği takdirde, Rusların küçük bir başarısı Türkleri kendi yanlarında olmaktan vazgeçirebilirdi. Almanya İstanbul'daki büyükelçisine son talimatını verdi buna göre Osmanlı Devleti savaşa girmek istemediği takdirde, ordu ve donanma bir emrivaki yaratarak savaşa sokulmalıydı. İttihat ve Terakki kabinesinin çoğu üyesi karşı olmasına rağmen, Enver Paşa için böyle bir olay yaratmak olasılık dâhilindeydi. Amiral Suşon, Enver Paşa'nın onayıyla, Yavuz ve Midilli adı verilen Alman gemilerini Karadeniz'e gönderdi. 29 Ekim 1914 sabahı Odesa ve Sivastopol limanları topa tutuldu, Rus gemileri batırıldı. Osmanlı hükümeti ortak soruşturma açılmasını teklif etmişse de Rusya tarafından reddedildi. Osmanlı Devleti böylece savaşa resmen dâhil oldu (Akbıyık, 2012: 147-148).

23 Kasım 1914'te Şeyhülislam tarafından Cihad-ı Mukaddes ilan edilmiş böylece Kırım, Türkistan, Hindistan, Afganistan ve Afrika Müslümanlarının, İngiltere, Fransa ve Rusya'ya karşı savaşacaklarına inanılmıştı. Fakat bundan istenilen sonuç alınamadı. Osmanlı Devleti'nin Almanlarla birlikte yaptığı savaş planının esasları şöyleydi; 1) Doğu Anadolu ve Kafkasya üzerinden Rusya'ya bir darbe vurmak. Cihad-ı Mukaddes sebebiyle, bu cephede Kafkasya ve Orta Asya Türklerinin ayaklanmasına güvenilmişti. 2) İngiltere'nin ana imparatorluk yolunu kesmek için Süveyş Kanalı'na ve Mısır'a karşı harekete geçmek. Bu cephede de Trablusgarp ve Sudan Müslümanlarına güvenilmekteydi. 3) Ege ve Akdeniz'de İngiliz ve Fransız donanmaları egemen olduğundan, Çanakkale'yi korumak için Trakya'da önemli bir kuvvet bırakılması. Bu Türk-Alman planına karşılık, İngiltere de Osmanlı Devletini hassas noktalarından vurmak için ilk önce güney Irak'ta ve ondan sonra da Çanakkale'de iki cephe açınca, Osmanlı Devleti daha savaşın başında dört cephede savaşmak zorunda kalmıştı. Daha sonra cephelerin sayısı artmıştır (Armaoğlu, 2007: 111).

Mondros Ateşkes Antlaşması

Birinci Dünya Savaşı ile birlikte Osmanlı Devleti'nin ve özellikle güney bölgelerinin, boğazların, stratejik noktaların şekillendirilmesinde rol alacak ülkeler, en çok bu mirası paylaşmak isteyenler olacaktı. İngiltere, Fransa ve Rusya'nın arasında tam bir fikir birliği olmasa da hepsinin ortak yanı, Osmanlı Devleti'nden daha fazla menfaat elde etmek, çıkar sağlamaktı. Her devletin hesapları ve öngörülleri farklıydı. Bu duruma engel olabilecek çok fazla güç görünmüyordu. Osmanlı Devleti Balkan Savaşları'nda yeterince yıpranmış, kan

kaybetmişti. Osmanlı Devleti'nin bu güçsüzlüğünden yararlanarak, kendi aralarında yaptıkları gizli antlaşmalar ile bu paylaşımın ve savaş sonrası işgallerin zeminini hazırlamaya başlamışlardı. Bu hazırlanan zeminde Fransa ile İngiltere'nin yapmış oldukları gizli antlaşmalar, bölgenin kaderinin belirlenmesinde en etkin rolü oynayacaktı. Bu kaderi çizen devletler de planlarına tarihi ve tarihte yaşananları dayanak noktası gösterip, işgallere haklı gerekçeler ve bahaneler yaratmaya çalışıyorlardı (Yılmaz, 2008: 379).

Birinci Dünya Savaşı'nda, Osmanlı Devleti Kafkasya- İran- Irak- Sina- Suriye- Çanakkale cephelerinde aynı zamanda ve daha sonra Galiçya ve Romanya'da tam sekiz cephede savaşımıştır. Cepheler birbirinden uzak, merkezden ise çok uzaktır. Yol, demiryolu, ulaşım araçları yoktur. Türk ordusu bu geniş cephe içinde, çok sıcak ve çok soğuk iklimlerde savaşımıştır. Tüm bunlara rağmen Osmanlı Devleti dört yıl boyunca savaşta yer almış fakat istenilen sonuçlar elde edilememiştir (Göze, 1989: 6).

8 Ekim 1918'de Talat Paşa Hükümeti'nin istifası İstanbul'da bir hükümet buhranına yol açmıştı. Hükümeti kurma görevi Tevfik Paşa'ya verilmiş fakat onun da hükümet kurması mümkün olmamıştır. Nihayet 14 Ekim 1918'de Ahmet İzzet Paşa, Sadrazam tayin edilerek hükümeti kurmuştur. Ahmet İzzet Paşa'nın ilk işi, Wilson Prensipleri dâhilinde düşmanlar ile sulh etmek maksadıyla mütareke istemek olmuştur. Zira "İtilaf" orduları Suriye'yi istila ettikten sonra Anadolu'yu tehdide başlamış, Osmanlı ve Müttefiklerinin orduları cephelerde güç durumlarında kalmıştı. Hükümet mütareke yapabilmek için, çeşitli yollardan teşebbüse geçmiş, fakat olumlu bir sonuç elde edememişti. 17 Nisan 1916'da Küt-ul Amare'de esir edilen İngiliz Generali Townshend, eskiden beri tanıdığı Rauf Bey'e yazdığı mektupta mütareke için zemin hazırlayacağını Osmanlılar açısından "*Şerefli şartlar elde edilmesi için çaba harcayacağını*" belirterek aracılık teklifinde bulunuyordu. Nitekim bu teklif kabul edilerek Townshend 18 Ekim'de İngiliz Donanma Komutanı'nın yanına gönderildi. Hâlbuki iş başında bulunan İngiliz devlet adamlarının Osmanlılar hakkında dostça bir düşünceye sahip olmadıkları bilinen bir gerçektir. İzzet Paşa ve onunla birlikte hareket edenlerin bu gerçeği bilmedikleri veya bilemedikleri düşünümeyeceğine göre General Townshend'in arabuluculuğunun Osmanlı Devleti lehinde herhangi bir fayda sağlayacağını kabul etmeleri, muhtemelen umutsuzluklarından, kurtuluş için başka çare kalmadığına inandıklarından kaynaklanıyordu (Turan vd. 1994: 84-85).

Mondros'ta bulunan amiral Calthorpe, müttefikler adına tam yetkiyle görüşmelere hazır olduğunu ve Osmanlı delegelerini beklediğini telgrafla bildirdi. Padişah Damat Ferit Paşa'yı başdelege tayin etmek istedi; fakat başta sadrazam ve hükümeti olmak üzere direnişle karşılaştı; sonunda, Bahriye Nazırı Rauf Bey'in (Orbay) başkanlığında, Hariciye Nezareti müsteşarı Reşad Hikmet ve Erkan-ı Harp kaymakamı Sadullah beylerden kurulu heyet, padişahın 2 ve hükümetin 8 maddede toplanan talimatlarıyla, müttefikler adına yetkili İngiliz amirali Calthorpe ile buluşmak üzere Mondros'a hareket etti (24 Ekim). Müzakere heyetine verdiği talimattan anlaşıldığına göre, Wilson'un barış şartlarına fazlaca ümit bağlayan Osmanlı Hükümeti oldukça iyimserdi: iç işlerine hiçbir surette karışılmamasını ve Almanya'dan yardım gelemeyeceğine göre Osmanlı Devletine müttefiklerce mali destek sağlanmasını istiyor, ülkeye hiçbir yabancı asker sokulmayacağını ve geçişe açılacak olan Boğazlardan sadece Yunan savaş gemilerinin geçirilmeyeceğini bildiriyordu. Görüşmeler, Agememnon zırhlısında yapıldı ve dört gün sürdü. Türk heyeti, İngiliz amiralinin öne sürdüğü mütareke şartlarını, hafifletmeye çalıştı; fakat görüşmelerin kesileceği tehdidi altında kabul etmek zorunda kaldı ve mütarekeyi 30 Ekim 1918'de imzaladı (Meydan Larousse, 1990: 95).

Mondros Ateşkes Antlaşmasının imzalanan tam metni:

Madde 1: Bahr-i Siyah'a mürur için Çanakkale ve Bahr-i Siyah Boğazlarının küşadı ve Bahr-i Siyah'a mürurun temini Çanakkale ve Bahr-i Siyah istihkamatının müttefikler tarafından işgali.

Madde 2: Osmanlı sularındaki bilcümle torpil tarlaları ile torpido ve kovan mevazii ve mavana-i saire mevakii gösterilecek ve bunları taramak veya refetmek için talep vukuunda muavenet edilecektir.

Madde 3: Karadeniz'de mevcut torpil mevkileri hakkındaki malumat-ı mevcude ita edilecektir.

Madde 4: İtilaf Hükümeti'ne mensup üsera-yı harbiye ile Ermeni üsera ve mevkufini İstanbul'da cemedilecek ve bilakaydû şart İtilaf Hükümetlerine teslim olunacaktır.

Madde 5: Hudutların muhafazası ve asayiş-i dâhilinin idamesi için lüzum görülecek kuva-yı askeriyeden maadasının derhal terhisi (işbu kuva-yı askeriyenin miktar ve vaziyetleri İtilaf Hükümeti tarafından Devlet-i Aliye ile müzakere edildikten sonra tekarriir ettirilecektir).

Madde 6: Osmanlı kara sularında zabıta ve buna mümasil hususat için istihdam edilecek sefain-i sagire müstesna olmak üzere Osmanlı sularında veya Devlet-i Aliye tarafından işgal edilen sularda bulunan kaffe-i sefain-i harbiye teslim olunup gösterilecek Osmanlı liman veya limanlarında mevkuf bulundurulacaktır.

Madde 7: Müttefikler emniyetlerini tehdit edecek vaziyet zuhurunda herhangi sevkulceyşi noktasını işgal hakkını haiz olacaklardır.

Madde 8: Elyevm Osmanlı işgali altında bulunan bilcümle liman ve demir mahallerinden İtilaf sefaini tarafından istifade edilmesi ve İtilafla hal-i harpte bulunanlara karşı mesdut bulundurulması. Süfünü Osmaniye ticaret ve ordunun terhisi hususlarında şerait-i mümasileden istifade edeceklerdir.

Madde 9: İtilaflı Osmanlı tersane ve limanlarındaki umum sefain tamirâtı vesait-i teshiliyesini istimal edeceklerdir.

Madde 10: Toros tünellerinin müttefikler tarafından işgali.

Madde 11: İran'ın şimali garbi kısmındaki kuva-yı Osmaniye'nin derhal harpten evvelki hudut gerisine celbi hususunda evvelce ita edilen emir icra edilecektir. Maveraya-yı Kafkas'ın evvelce kuva-yı Osmaniye tarafından kısmen tahliyesi emredildiğinden kısmı mütebakisi müttefikler tarafından vaziyeti mahalliye tetkik edilerek talep olunursa tahliye edilecektir.

Madde 12: Hükümet muhaberâtı müstesna olmak üzere telsiz ve telgraf ve kabloların İtilaf memurları tarafından murakabesi.

Madde 13: Bahri, askeri ve ticari mevad ve malzemenin men-i tahribi.

Madde 14: Memleketin ihtiyacı tatmin olunduktan sonra mütebaki kömür mahrukat ve bahri levazımın Türkiye menabiinden mübayaası için teshilat ibrazı (mevad-dı mezkurenin hiçbirini ihraç olunmayacaktır).

Madde 15: Bilcümle hutut-i hadidiyeye İtilaf murakabe zabitleri memur edilecektir. Bunlar meyanında elyevm hükümet-i Osmaniye'nin taht-ı murakabesinde bulunan Maveraya-yı Kafkas hutut-i hadidiyesi aksamı dâhildir, işbu Kafkas Hutut-i serbest ve tam olarak İtilaf

memurlarının tahtı idaresine vazedilecektir. Ahalinin ihtiyacının tatmini nazarı dikkate alınacaktır. İşbu maddede Batum'un işgali dâhildir. Hükümet-i Osmaniye Bakü'nün işgaline muteriz bulunmayacaktır.

Madde 16: Hicaz'da, Asir'de, Yemen'de, Suriye'de, Irak'ta bulunan muhafız kıtaat en yakın İtilaf kumandanına teslim olunacaktır ve Kilikya'daki kuvvetlerin intizamı muhafaza için muktezi miktarından maadası beşinci maddedeki şeraite tevfikân tekrarrür ettirilecek veçhile geri çekilecektir.

Madde 17: Trablus'da ve Bingazi'de bulunan Osmanlı zabitleri en yakın İtalyan muhafaza kıtaatına teslim olacaktır. Hükümet-i Osmaniye teslim emrine itaat etmedikleri takdirde muhaberât ve muavenetini katetmeyi taahhüt eder.

Madde 18: Mısırata da dâhil olduğu halde Trablus ve Bingazi'de işgal edilen limanların en yakın İtilaf muhafaza kıtaatına teslimi.

Madde 19: Alman, Avusturya bahri, berri ve sivil memurun ve tebasının bir ay zarfında ve uzak mahallerde bulunanların bir aydan sonra mümkün olan en kısa zamanda Memalik-i Osmaniye'ye terketmeleri.

Madde 20: Beşinci madde mucibince terhis edilecek kuva-yı Osmaniye'ye ait teçhizat, esliha, cephane ve vesait-i nakliyenin tarz-ı istimaline dair ita edilecek talimata riayet olunacaktır.

Madde 21: Müteliplerin menafîini sıyanet için iaşe nezareti nezdinde İtilaf mümessilleri merbut bulunacak ve kendilerine bu babda lüzum görülecek kaffe-i malumat ita edilecektir.

Madde 22: Osmanlı üsera-yı harbiyesi İtilaf Devletleri nezdinde muhafaza edilecektir. Sivil üsera-yı harbiye ile esna-yı askeriye haricinde olanların tahliyesi nazar-ı dikkate alınacaktır.

Madde 23: Hükümet-i Osmaniye Merkezi Hükümetlerle bilcümle münasebatı katedecektir.

Madde 24: Vilayet-i Sittede iğtişâş zuhurunda mezkur vilayetlerin herhangi bir kısmının işgali hakkını İtilaf Devletleri muhafaza ederler.

Madde 25: Müttefiklerle Hükümet-i Osmaniye arasında muhasemat 1918 senesi teşrinî evvelinin otuz birinci günü vasatı saat-i mahalli ile vakt-i zuhurda tatil edilecektir (Erim, 1953: 520-524).

25 maddeden oluşan ateşkesin sadeleştirilmiş maddeleri şöyledir:

- Çanakkale ve İstanbul boğazları İtilaf devletlerine açık tutulacak ve Karadeniz'e geçiş sağlanacak, geçiş güvenliğini İtilaf devletleri sağlayacak. Çanakkale ve İstanbul boğazlarının kıyılarında bulunan kaleler İtilaf devletlerince işgal edilecek.

- Osmanlı sularındaki tüm mayın tarlalarının, torpido kovanlarının kaldırılması için yardım edilecek.

- Karadeniz'deki mayınlara ilişkin tüm bilgiler verilecek.

- İtilaf devletleri uyruğu olan savaş tutsaklarıyla, gözaltındaki ya da tutsak Ermenilerin tümü hiçbir koşul öne sürülmeden İtilaf devletlerine teslim edilecek.

- Sınırların denetlenmesi ve iç düzenin korunması için gerekli olan birliklerin dışındaki Osmanlı Ordusu hemen terhis edilecek.
- Osmanlı kara sularında ya da Osmanlıların işgali altındaki sularda bulunan tüm savaş gemileri teslim edilecek, kolluk ve benzeri amaçlar için gerekli görülebilecek bazı küçük gemilerin dışında, İtilaf devletleri tarafından belirlenecek ve Osmanlı limanlarında gözetim altında tutulacak.
- İtilaf devletleri herhangi bir stratejik noktayı işgal etme hakkına sahip olacak. **(Bu madde ile İtilaf devletleri, Osmanlı topraklarını işgal etme hakkını meşru hale getirmiştir)**
- Ateşkesin yapıldığı anda Osmanlı işgali altında bulunan tüm liman ve demirleme yerleri İtilaf devletleri gemilerince kullanılacak.
- İtilaf devletleri her türlü gemi onarımı için Osmanlı liman ve tersanelerinden yararlanacak.
- Toros tünelleri İtilaf devletleri tarafından işgal edilecek.
- Kafkasya ve Kuzeybatı İran'da bulunan Osmanlı birlikleri savaş öncesindeki sınırlarına çekilecek.
- Tüm telsiz telgraf ve kablo istasyonları İtilaf devletleri tarafından denetlenecek.
- Denizciliğe, askerliğe ve ticarete ilişkin her türlü gereç yok edilemeyecek.
- İlke gereksinmesi karşılandıktan sonra Osmanlı topraklarında çıkan kömür, akaryakıt ve deniz gereçlerinin fazlası İtilaf devletlerince satın alınacak, bunların hiçbirisi dış ülkelere satılamayacak.
- Osmanlı denetimi altında bulunan tüm demiryolları İtilaf devletleri tarafından denetlenecek.
- Osmanlı garnizonları en yakın İtilaf komutanına teslim olacak.
- Trablus ve Bingazi'deki tüm Osmanlı subayları en yakın İtalyan garnizonuna teslim olacaklar.
- Denizci, asker ve sivil tüm Alman ve Avusturyalılar bir ay içinde Osmanlı ülkesinden çıkacak.
- Terhis Osmanlı kuvvetlerine ait teçhizat, silah, cephane ve araç gereçlerin kullanılma biçimiyle ilgili verilecek yönergeye uyulacak.
- Osmanlı savaş tutsaklarıyla askerlik çağı dışında olan sivil tutsakların serbest bırakılması konusu göz önünde bulundurulacak.
- Osmanlı Devleti merkezi devletlerle tüm ilişkilerini kesecek.
- **Altı Ermeni kentinde karışıklık çıkarsa İtilaf devletleri bu kentlerin herhangi bir bölümünü işgal etme hakkını ellerinde tutacaklar.**
- İtilaf devletleriyle Osmanlı Devleti arasındaki çarpışmalar 31 Ekim 1918 Perşembe gününü yerel saatle öğleden sonra kesilecek. Mondros Mütarekesi'nin öngördüğü maddeler, Osmanlı Devleti'nin bağımsız ve egemen bir devlet olarak varlığına son veriyordu. Nitekim

ateşkesten sonra İtilaf devletleri Osmanlı topraklarını işgal etmeye başladılar. Bunun üzerine Mustafa Kemal Paşa 19 Mayıs 1919'da Samsun'a çıkarak Kurtuluş Savaşı'nı başlattı (Alfabetik Okul Ansiklopedisi, 1998: 2744-2745).

Mondros Mütarekesi hükümleri yürürlüğe girdiği andan itibaren İtilaf Devletleri, dört yıl kendilerini uğraştıran ve çok güç durumlara sokan Türk milletini ezme ve bağımsızlıklarından yoksun bırakma fırsatını elde ettiklerini sandılar, bu anlayış içinde Osmanlı'nın her işine müdahil olmak istediler, onu yıpratmak için her yolu denediler (Tansel, 1977: 32). Mondros Mütarekesi, Osmanlı Devleti'ni Avrupa'nın sömürgesi haline getirmekteydi. Buna göre Irak, Suriye, Filistin, Hicaz, Batı Trakya kaybedildiği gibi, Anadolu da tehlike altına girmekteydi (Ünal ve Halaçoğlu, 1995: 53).

30 Ekim 1918 tarihli Mondros Mütarekesi'nin imzalanmasında, manevi bakımdan da olsa Wilson Beyannamesinin, Osmanlı Devleti ile ilgili 12'nci maddesinin de etkisi olmuştu. Bu maddeye göre, Osmanlı Devleti'nin Türklerle ilgili kısımlarına itirazsız bir hâkimiyet tâmin edileceği ifade edilmişti. Aynı anlama gelen bir beyan da, İngiliz Başvekili Lloyd George tarafından Avam kamarasında yapılmıştı. “*Biz, Türkleri ne payitahtlarından, ne de ekseriyetle meskûn bulundukları namı Anadolu ve Rumeli topraklarından mahrum bırakmak için harp etmiyoruz.*” Bu iki beyanat birbirini teyit ve izlemekte ise de olayların gelişmesi, İtilaf Devletleri'nin Türkiye hakkında gerçek niyetlerinin farklı olduğunu göstermiştir (Eroğlu, 1967: 37).

Mondros Ateşkes Antlaşması Sonrası Ortaya Çıkan Gelişmeler

Suriye cephesinde geri çekilme esnasında mağlup olarak dağılan 8. Ordu, Ekim (1918) ayı sonlarına doğru karargâh olarak İzmir'e nakledildi. Bu ordu 13 Kasım 1918'de lağvedildi. Buradan çıkan 17. Kolordu (56 ve 57. Tümenler) İzmir'e bırakıldı. Bu kolorduya ek olarak 23 ve 61. Tümenler ile Tekirdağ'daki 25. Tümen de dâhil edildi. Adana'da bulunan Yıldırım Orduları grubu karargâhı ile 7. Ordu, 7 Kasım 1918'de lağvedildi ve bu gruptaki 3. Kolordu mütareke konuş yeri olan Sivas'a gönderildi. Bu sırada Yıldırım Orduları Grup Komutanı bulunan Miriliva Mustafa Kemal Paşa, Harbiye Nezareti emrine alındığından, ordular grubu ve bölge 2. Ordu komutanı Nihat (Anılmış) Paşa'ya bırakıldı. Ancak, Harbiye Nezareti 10 Aralık 1918'de 2. Orduyu da lağvederek komutanını Adana Valiliği'ne tayin etti. Bu suretle daha önce 2. Orduya bağlı bulunan 12. Kolordu karargâhı Ankara'ya ve 15. Kolordu karargâhı da Erzurum'a nakledilmiş oldu (Türkmen, 1996: 623-624).

İngilizler emrivakilerle Osmanlı Devleti'nin askeri ve mülki teşkilatlarını çalışmaz hale getirmeye ve hatta yok etmeye çalışıyordu. Bölge ahalisini ve orduyu açlığa, yokluğa ve sefalete sürükleyerek bölge üzerindeki hâkimiyetlerini perçinlemek istiyorlardı. Tahliye sırasında yaşanan olumsuzlukların hepsi İngilizlerin tutumundan kaynaklanmıyordu. Osmanlı Hükümeti aldığı bazı yanlış kararlarla bu durumun oluşmasında rol oynadı. Bunun başında terhis kararının alınması gerekiyordu. Bu karar 9. Ordu'yu tahliye ve terhisi bir arada yürütmek zorunda bıraktı. Terhis sonraya bırakılsaydı ordu daha fazla askeri malzemeyi ve erzakı sınır gerisine alabilirdi. Bölge devletlerinin çıkardığı engeller de Türk ordusunun işini zorlaştırdı. Gürcistan ve Ermenistan'ın tren seferlerini geciktirmeleri, vagonlara ve silahlara el koymaları 9. Ordu'nun yükünü ağırlaştırıyordu. Düne kadar Osmanlı Devleti ile barış içinde yaşamak istediklerini söyleyen bu devletlerin tavır değiştirmesinin nedeni İngiltere'nin kendilerine verdiği destektir. Her iki hükümet “Büyük Gürcistan” ve “Büyük Ermenistan” hayalleri kurmaya başlamışlardı. Osmanlı Hükümeti Kafkasya'da unsurların bir arada huzur ve güven içerisinde yaşamaları için

gayret sarf etmişti. Tahliye sırasında yaşananlar Gürcü ve Ermeni hükümetlerinin daha güçlü bir destek bulduklarında geçmişte yaşadıklarını ve imzaladıkları antlaşmaları unuttuklarını ortaya koymaktaydı (Ural, 2008: 389-390).

İtilaf Devletleri'nin mütarekeden sonra, Türkiye ve Yakın Şark üzerinde gerçekleştirmek istedikleri diğer gayeleri, Rusya'da çıkan Bolşevik İhtilali'ni mümkün olursa bastırmak ve orada normal rejimi iade etmek veya hiç olmazsa zararsız hale getirmek ve bu hususta Osmanlı Devleti'nin maddi ve manevi kuvvet ve imkânlarından faydalanmaktı. İngilizlerin, Kafkasya'da ve Azerbaycan'daki Osmanlı kuvvetlerinin geri alınmasını temine çalıştıkları daha ilk zamanlardan itibaren görülmekteydi (Gökbilgin, 1959: 14).

İtilaf Devletleri'nin bütün harekâtı mütareke şartlarına aykırı olmuştur. Önce İngilizler Musul'u işgal ettiler. 13 Kasım'da İtilaf Devletleri'nin 60 parça gemisi İstanbul Limanı'na demir attı. İngilizlerin harekâtı bitmedi. İzmit, Eskişehir, Afyon, Samsun, Merzifon ve Batum'a işgal kuvvetleri gönderdiler. Adana ve İskenderun havalisinden Mustafa Kemal'in kumandasındaki Yedinci Ordu'nun çekilmesini istediler. Bundan başka İtalyanlar da Konya, Alaşehir ve Afyon demiryollarını kontrol etmek üzere birlikler sevkettiler. Bu kısa zaman zarfında İtilaf Devletleri'nin mütareke hükümlerine uymayacakları kesin olarak anlaşılmıştır (İlgürel, 1999: 3). Tüm bunlarla birlikte Doğu Trakya'ya önce bir Fransız alayı gelerek (4 Kasım 1918) Uzunköprü- Sirkeci demiryolunu işgal etti. Demiryolu işletmesini de Fransızlar ellerine almışlardı. Bir süre sonra, Trakya'ya da Yunan askerlerinin geleceği haberi duyuldu. Çok geçmeden 1919 yılı Ocak ayı ortalarında, Fransızlar Trakya demiryolunun korumasını bir Yunan taburuna devrettiler. İstanbul'da hükümet bu işgale, hiç de mukavemet taraflısı görünmüyordu. Aksine, İstanbul'da yerleşen İtilaf Devletleri'nin etkisi ve baskısı altında, milli menfaatlere ters bir davranış içine girildiği, gün geçtikçe daha açık bir şekilde ortaya çıkıyordu (Güner, 1998: 49).

Mondros Ateşkes Antlaşması, Osmanlı Devleti'nin bağımsızlığına kast edilmiş, her anlamda Osmanlı'nın parçalanmasını amaçlamış bir antlaşmadır. Özellikle Karadeniz Boğazlarının açılması ve Karadeniz'e geçiş sağlayan önemli noktaların ve Karadeniz Boğazları kalelerinin Müttefiklerce işgali, Müttefiklerin kendi güvenliklerini tehdit edecek bir durum ortaya çıkarsa, herhangi bir stratejik noktayı işgal etme hakları gibi maddeler oldukça ağırdır (Sander, 1987: 202).

İtilaf Devletleri mütareke çerçevesinde temelde İstanbul ve Boğazlar üzerine yoğunlaşmışlardı. Bununla birlikte mütarekenin tatbikini takip maksadıyla farklı bölgelere temsilciler yolladılar. Örneğin Trabzon Vilayeti mahreçli bir bilgiye göre İngiliz Kruvazörü Trabzon limanından ayrılırken geride mütareke maddelerinin tatbikini takip için bir subay bırakmıştı. Böylece bir manada Osmanlı Devleti mütarekenin tatbikini takip bahanesiyle murakabe altına alınmış oluyordu. İzmir'e çıkan İngiliz askeri heyeti kumandanı General Dikson ise Rumlara çeşitli öğütlerde bulunmuştu. Sakız, Midilli ve Sisam'daki 185 bin Rum muhacirin geri dönmesinin Rumların göstereceği tavra bağlı olduğunu belirtmişti. Kendilerine gösterilen ilgiden ve yapılan nümayişlerden çok etkilenmiş olmasına karşın, ortamın henüz üç ada kumandanından muhacir Rumları Anadolu'ya nakletmesini istemeye uygun olmadığını sözlerine eklemişti. Generalle buluşan Rum heyeti ise maruz kalınan bunca tazyikten sonra bu gibi nümayişlerin vukuunun gayet olağan olduğunu kendisine ilettiler. Bu konuşmada İngiliz General Rumlara çektikleri acıları bildiklerini, lakin özür talebi için henüz uygun zamanın gelmediğini hatırlatmış; meşru taleplerini zamanı geldiğinde dikkate alacakları karşılığını

vermişti. Bununla birlikte itidal çağrısı yaparak Türk unsurun hissiyatını rencide etmemenin önemine vurgu yapmayı da ihmal etmemişti (Açıkkaya ve Çelik, 2014: 222-223).

Mütareke'nin imzalanmasının ardından Birinci Dünya Savaşı Türkler için sona ermiş görünüyordu fakat savaşın sonunda toprakları işgal edilmiş olan Almanya ve Bulgaristan'dan daha kötü durumlar kaçınılmaz görünüyordu. Türklerin yaşadığı yerler, sanayileşmiş büyük batılı devletler için öne çıkan topraklardı. İtilaf Devletleri'nin savaş öncesinde kendi aralarında yaptıkları paylaşma planlarına göre, Mondros Mütarekesi'nin yedinci maddesini kullanarak Anadolu'yu işgal etmeye başlamaları, Mustafa Kemal Paşa önderliğinde yeni bir savaşın başlamasına yol açtı (Aksanyar, 2008: 3).

Mustafa Kemal Paşa, Kurtuluş Savaşı'nın her aşamasında propaganda çalışmalarına önem vermiş, halkı bilinçlendirmede basının rolüne inanmış ve bundan yararlanma yoluna gitmiştir. Zira ulusal ve uluslararası alanda halkın haklarını, haklılığını propaganda yoluyla “haberleşme araçlarından” yararlanarak, sağlıklı bir şekilde gerçekleştirilebilirdi. Türk milletinin haysiyetli ve şerefli bir millet olarak yaşama esaslı İstiklâl mücadelesinin başlarından itibaren muhabere vasıtalarına dayanan, bilgilenme ve bilgilendirilmesi üzerinde önemle durulmuştur (Akkoyun, 2018: 650).

Mondros Ateşkes Antlaşması'nın imzalanmasından, 19 Mayıs 1919'a kadar olan süreçte Anadolu, daha önce yapılan paylaşım planına göre tamamen işgal edilmiştir. Bu işgaller bir taraftan İtilaf Devletleri'nin güçleri ile yapılırken bir taraftan da Anadolu'da bulunan azınlık güçleri tarafından gerçekleştirilmiştir. Karadeniz Bölgesi Rumlarının önderleri, İngiltere Dışişleri Bakanlığı'na gönderdikleri bir tebliğde Türkiye'nin Karadeniz kıyılarında, İtilaf Devletleri'nin koruyuculuğu altında Pontus devleti kurulması isteğinde bulunmuşlardır. Ermeniler de Mondros'un 24. Maddesi gereğince Anadolu'nun doğusunda bir Ermenistan devleti kurmak istemişlerdir. Anadolu'da işgaller yaşanırken, İstanbul Hükümeti'nin başında Ahmet İzzet Paşa bulunuyordu. Her ne kadar hükümet bu antlaşmayı makul göstermeye çalışsa da, işgallerin hızla yayılması ve İtilaf Devletleri'nin baskıları hükümetin çekilmesine ve yerine 11 Kasım 1918'de Tefvik Paşa'nın hükümet kurmasına neden olmuştur. Tefvik Paşa döneminde de işgaller tüm hızıyla devam etmiştir. Bu arada padişah Vahdettin dört ay sonra seçim yapılmak üzere 21 Aralık 1918'de meclisi feshetmiştir (Kılavuz, 2012: 62-63).

Tefvik Paşa'nın görevden çekilmesi üzerine, mart ayında Damat Ferit Paşa kabinesi kuruldu. Damat Ferit Paşa'nın sadrazamlığı döneminde baskı ve şiddet hareketleri arttı. Damat Ferit Paşa, bir süre sonra İstanbul'da Divan-ı Harp oluşturdu. Eski İttihatçılar tutuklanarak, Bekirağa Bölüğü'ne (merkez komutanlığına) gönderildi. Ermeni tehcirine katılmaktan sorumlu görülenler, cezalara çarptırıldı. Bunlar arasında bulunan birçok devlet adamı ve subay, İngilizler tarafından tutuklanarak Malta Adası'na götürüldü. Önceden kapatılan Hürriyet ve İtilaf Fırkası, yeniden kuruldu. Fırka, işgal güçleriyle işbirliği yaparak İttihatçılarla bu dönemde mücadeleye başladı (Karlı, 2004: 39).

Mustafa Kemal Paşa, Samsun'a çıktığı günü, memleketin umumi durumunu Nutuk'unda şöyle tasvir etmektedir: “*Osmanlı Devleti'nin dâhil olduğu grup, Harb-i Umumi'de mağlup olmuş, Osmanlı Ordusu her tarafa zedelenmiş, şeraiti ağır bir mütarekename imzalamış. Büyük harbin uzun seneleri zarfında, millet yorgun ve fakir bir halde. Damat Ferit Paşa'nın riyasetindeki kabine zayıf ve yalnız padişahın iradesine tabi ve onunla beraber şahıslarını koruyacak herhangi bir vaziyete razı. Ordunun elinden silahı ve cephanesi alınmış ve alınmakta. İhtilaf Devletleri, mütareke ahkâmına riayete lüzum görmüyorlar. Birer vesile ile*

İtilaf donanmaları ve askerleri İstanbul'da, Adana vilayeti, Fransızlar; Urfa, Maraş, Antep, İngilizler tarafından işgal edilmiş. Antalya ve Konya'da, İtalyan kıtaatı askeriyesi; Merzifon ve Samsun'da İngiliz askerleri bulunuyor. Her tarafta, ecnebi zabıt ve memurları ve hususi adamları faaliyette. Nihayet, mebde-i kelâm kabul ettiğimiz tarihten dört gün evvel, 15 Mayıs 1919'da İhtilaf Devletleri'nin muvafakatiyle Yunan ordusu İzmir'e ihraç ediliyor." Bu ifade, ülkenin o günkü durumunu açıklamaktadır (Kars, 1999: 6).

Mustafa Kemal Paşa, İstanbul'da Kazım Karabekir, Ali Fuat Paşa ve İsmet Bey'le yaptığı görüşmelerde İstiklâl mücadelesinin esaslarını saptamaya çalışmıştı. Bunun için de bir an önce Anadolu'ya geçmesi ve milleti bütün bu felaketlerden haberdar etmesi gerekiyordu. Paris Barış Konferansı'nda İzmir'in Yunanlılara verileceği ve doğuda bir Ermenistan kurulmak istendiğinin anlaşılması üzerine Türk aydınları ve ileri gelenleri kendi bölgelerinde kurtuluş amacıyla Müdafaa-i Hukuk Cemiyetleri kurmuşlardı. Bunun yanı sıra çeşitli azınlıkların kurdukları gizli ve açık cemiyetler de bulunmaktaydı. Müdafaa-i Hukuk Cemiyetleri bölgesel kurtuluşu amaç edinmekle beraber bunlar, silahlı bir mücadeleyi değil, daha çok propaganda ve yayın yoluyla haklarını dünyaya duyurmak istiyorlardı. Belirli bir merkezi otorite ve birlikten yoksun olan bu cemiyetleri İtilaf Devletleri, önemli bir tehlike olarak görmemekteydiler (Sürmeli, 1998: 29-30).

1.Fransa ve İngiltere'de fırtınadan dolayı telgraf ve telefon haberleşmesinin kesildiğini 2.İngiltere ve Fransa ittifakına İtalya'nın iştirakinin kıymetdar olduğunu 3.Fiyome Meselesi'nde Bogoslavlarının tahriklerinin devam ettiğini 4.Burdur'daki İtalyan subayının Rodos'tan kuvvet celb edeceklerini 5.Haydarpaşa- Konya şimendüfer hattının Amerikalılarca teslim alınacağına dair istihbarat raporu.

1.Mütareke ve sulh şartlarını ve bilhassa Trakya için alınan kararları, Anadolu hükümetinin kabul etmeyeceğini 2.İstanbul'daki Rumların durumlarının pek vahim olduğunu 3.İzmir'in İtalyanlar tarafından işgal edileceğinin söylendiğini bildiren istihbarat (Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü).

KAYNAKLAR

- Açıkkaya, Savaş; Çelik Akın, (2014), Bir Devrin Sonu: Mondros, İskenderiye Kitap, İstanbul.
- Alfabetik Okul Ansiklopedisi, (1998), Görsel Yayınlar Ansiklopedik Neşriyat Ticaret ve Sanayi A.Ş. Yayını, İstanbul.
- Akbıyık, Yaşar, (2012), Osmanlıdan Türkiye'ye Tarih Toplum Siyaset, Semih Ofset, Ankara.
- Akkoyun, Turan, (2018), Mondros Ateşkesindeki Haberleşme Engelinin Aşılma Teşebbüsü: 23. Fıkra Örneği. Tarih Okulu Dergisi, 11(3), 641-662.
- Aksanyar, Necati, (2008), Emperyalizm Kısılcındaki Bir Milletın Yaşama Hakkının Organizasyonu ve Kahramanı Mustafa Kemal (13 Kasım 1918- 16 Mayıs 1919 İstanbul). Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi. S. 14. (erişim 14.03.2019)
- Arıkan, Refik, (2016), I. Dünya Savaşı'nda Marne Cephesi ve Osmanlı Devleti'nin Savaşa Girişi, VAKANÜVİS-Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi, 1(1), 1-36.
- Armaoğlu, Fahir, (2007), 20. Yüzyıl Siyasi Tarihi (1914-1995), Alkım Yayınevi, İstanbul.
- Bayramol, Eray, (2019). Rus Diplomatik Belgelerine Göre Birinci Dünya Savaşı'nda Osmanlı Devleti'nin İttifak Devletleri'ne Katılışı, Türkbilig, 99-105.
- Çınar, Burak, (2014). Birinci Dünya Savaşı'nda Osmanlı Jeopolitiğinin Rolü, Akademik Bakış Dergisi, 8 (15), 39-56.
- Erim, Nihat, (1953), Devletlerarası Hukuku ve Siyasi Tarih Metinleri. Cilt 1. Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara.
- Eroğlu, Hamza, (1967), Türk Devrim Tarihi, Kardeş Matbaası, Ankara.
- Gökbilgin, Tayyip, (1959), Milli Mücadele Başlarken Mondros Mütarekesi'nden Sivas Kongresi'ne, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara.
- Göze, Ayferi, (1989), Türk Kurtuluş Savaşı ve Devrimi Tarihi, Beta Basım Yayım, İstanbul.
- Güner, Zekai, (1998), Trakya- Paşaeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin Kuruluşu ve Faaliyetleri (1 Aralık 1918- 13 Mayıs 1920), Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara.
- İlgürel, Mücteba, (1999), Milli Mücadele'de Balıkesir Kongreleri, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi, İstanbul.
- Karlı, Ercan, (2004), Kurtuluş Savaşı ve Cumhuriyet, Geçit Kitabevi, İstanbul.
- Kars, Zübeyir, (1999), Milli Mücadele'de Kayseri, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara.
- Kılavuz, Nuran, (2012), Mondros'tan Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin Açılışına Kadar Milli Mücadele'nin Siyasal Gelişimi, Ekev Akademi Dergisi, 16 (51), 61-72.
- Meydan Larousse Büyük Lugat ve Ansiklopedisi, (1990), Meydan Yayınları, C.14, İstanbul.
- Sander, Oral, (1987), Anka'nın Yükselişi ve Düşüşü- Osmanlı Diplomasi Tarihi Üzerine Bir Deneme, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, Ankara.

- Sürmeli, Serpil, (1998), Milli Mücadele'de Tekalif-i Milliye Emirleri, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara.
- Tansel, Selahattin, (1977), Mondros'tan Mudanya'ya Kadar, Milli Eğitim Basımevi, Ankara.
- Turan, R.; Safran, M.; Şahin, M.; Yalçın, S.; (1994), Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi, Siyasal Kitabevi, Ankara.
- Türkmen, Zekeriya, (1996), 30 Ekim 1918 Tarihli Mondros Ateşkes Antlaşmasına Göre Türk Ordusu'nun Kuruluş ve Kadrosuna Bir Bakış, İstanbul.
- Ural, Selçuk, (2008), Mondros Mütarekesi ve Doğu Vilayetleri, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul.
- Ünal, M. A.; Halaçoğlu, A.; (1995), Türk İnkılâbı Tarihi ve Atatürk İlkeleri, Akademi Kitabevi, İzmir
- Yılmaz, Yahya, (2018), Mondros'tan Ankara Antlaşması'na İskenderun-Antakya Bölgesi'nin Durumu, İşgallere Karşı Mustafa Kemal Paşa'nın Tepkisi ve Tayfur (Sökmen) Bey'in Faaliyetleri (1918-1921). Gaziantep University Journal of Social Sciences, 17 (1), 378- 403.